

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Головкова М. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, Запорізька область, Україна
orcid.org/0000-0002-8767-1581
m.golovkova.61@gmail.com*

Єрмак Ю. І.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, Запорізька область, Україна
orcid.org/0000-0002-4475-6390
uliyaermak30@ukr.net*

Ключові слова: здобувач вищої освіти, заклад вищої освіти, науково-дослідницька діяльність, принципи реалізації науково-дослідницької діяльності, мета, завдання науково-дослідницької діяльності, форми науково-дослідницької діяльності.

На підставі аналізу науково-педагогічних джерел із теми дослідження доведено, що науково-дослідницька діяльність майбутніх фахівців є невід'ємним елементом у системі вищої педагогічної освіти, важливим складником освітнього процесу та засобом формування професіоналізму майбутніх педагогів. У статті висвітлюються особливості організації науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Дано більш розгорнуте визначення поняття «науково-дослідницька діяльність студентів». Окреслено мету та головні завдання науково-дослідницької діяльності. Здійснений науковий пошук дав змогу виявити основні принципи реалізації науково-дослідницької діяльності в закладі вищої освіти на рівні студента: самостійності, опори на попередній досвід, ініціативності, усвідомленості, гласності, керованості. Аналіз літератури дав змогу виділити форми науково-дослідницької роботи студентів, які умовно поділяють на дві основні групи: ті, що є складовою частиною освітнього процесу, й ті, що виконуються в поза навчальний час. Установлено, що наукове дослідження слід розглядати як процес, що складається з чітких послідовних дій, під час якого заздалегідь виконані дії є необхідною умовою для виконання наступних, а також окреслено основні етапи педагогічного дослідження. Надано характеристику етапам науково-дослідницької діяльності залежно від рівня сформованості знань здобувачів вищої освіти, що проводиться під час навчання, та умовам, які можуть наповнити новим змістом науково-дослідницьку діяльність студентів, урізноманітнити її форми, сформувати стійкий інтерес до наукових досліджень. Доведено, що успішне виконання здобувачам вищої освіти науково-дослідницької роботи буде ефективним за дотримання таких умов, як: активна участь студентів у дослідницькій діяльності протягом усього періоду навчання; поступове ускладнення завдань з орієнтацією студента за напрямом його спеціальності; забезпечення взаємодії в науковій роботі студентів усіх курсів; тісний зв'язок наукової роботи з навчальною і науковою діяльністю кафедри.

THE ORGANIZATION OF THE SCIENTIFIC-RESEARCH ACTIVITY OF THE APPLICANTS OF HIGHER EDUCATION

Holovkova M. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Pedagogy and Pedagogical Skills Department
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Hetmanska str., 20, Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8767-1581
m.golovkova.61@gmail.com*

Yermak Yu. I.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at Pedagogy and Pedagogical Skills Department
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
Hetmanska str., 20, Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4475-6390
uliyaermak30@ukr.net*

Key words: *scientific-research activity, applicants of higher education, institution of higher education, principles of realization of scientific-research activity, purpose, tasks of scientific-research activity, forms of scientific-research activity.*

On the basis of the analysis of the scientific-pedagogical sources on the theme of the research, it is proved that scientific-research activity of the future specialists is an integral element in the system of the higher pedagogical education, an important component of the educational process and the means of the formation of the professionalism of the future pedagogues. The peculiarities of the organization of the scientific-research activity of the applications of higher education have been highlighted in the article. The more detailed definition of the concept of "scientific-research activity of the students" has been given. The purpose and the main tasks of the scientific-research activity have been outlined. The realized scientific research has been allowed revealing the main principles of the realization of the scientific-research activity in the institution of higher education. The analysis of the literature has allowed highlighting the forms of the scientific-research work of the students. It is established that the scientific research should be considered as the process consisting of the clear sequential actions, during which beforehand performed actions are a necessary condition for carrying out the following actions; and also the main stages of the pedagogical research have been outlined. The characteristics of the stages of the scientific-research activity have been given depending on the level of the formation of the knowledge of the applicants of higher education, which is carried out during the teaching. It is proved that the successful implementation of the scientific-research work by the applicants of higher education will be the effective under the following conditions such as the active implementation of the students in the research activity during all period of the teaching; the gradual complication of the tasks of the orientation of the student in the direction of his specialty; the providing of the interaction in the scientific work of the students of all courses; the close connection of the scientific work with the educational and the scientific activity of the department.

Постановка проблеми. Беручи до уваги цілі та вимоги, які ставить перед нами сучасна система освіти України, а саме спрямованість державної політики на розвиток наукового складника в освітній галузі, можна зробити висновок, що одне з

провідних місць на всіх сходинках підготовки спеціалістів із вищою освітою займає науково-дослідницька діяльність. Залучення студентів закладів вищої педагогічної освіти до науково-дослідницької діяльності закладає підвалини для повноцінної

трудова діяльність майбутніх фахівців, розвитку суспільства і держави, значних наукових досягнень. Проблема активізації науково-дослідницької діяльності полягає не у відсутності бажання здобувачів вищої освіти і викладачів займатися науковою діяльністю, а у відсутності, з одного боку, правильно організації науково-дослідної роботи, а з іншого – у відсутності чітко окреслених педагогічних умов розвитку науково-дослідницької діяльності у закладах вищої освіти.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що до проблем організації науково-дослідницької діяльності у закладах вищої освіти зверталися А. Алексюк, Н. Гордій [1], І. Зязюн [2], А. Конверський [9], О. Крушельницька [4], О. Микитюк [7], О. Пехота [11], І. П'ятницька-Позднякова [12], З. Слєпкань [14] та інші науковці.

Метою статті є аналіз сутності, змісту та форм організації науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти в контексті їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність проблеми зумовлена тим фактом, що сучасні підходи закладів вищої освіти України до формування системи й удосконалення змісту, форм і методів науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти як одного з важливих чинників підготовки висококваліфікованих кадрів характеризуються певними особливостями, що потребують вивчення й узагальнення. Науково-дослідницька діяльність, що пронизує систему підготовки майбутніх фахівців упродовж періоду навчання у закладі вищої педагогічної освіти, характеризується тісним системним міжпредметним взаємозв'язком, передбачає озброєння здобувачів вищої освіти методологією дослідницької роботи, сприяє не лише поглибленню і розширенню знань, а й збагачує світогляд майбутніх фахівців, стимулює розвиток самостійності, творчого потенціалу, інтелектуальних здібностей кожної особистості [11].

Науково-дослідницька діяльність є вагомим компонентом професійної підготовки майбутніх педагогів. Вона базується на двох глибоко взаємопов'язаних видах діяльності: дослідницькій та науковій. О. Савенков визначає дослідницьку діяльність як «особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що породжується в результаті функціонування механізмів пошукової активності і побудований на основі дослідницької поведінки» [13]. Розглядаючи дослідницьку (пошукову) діяльність студентів як освітню технологію, А. Леонтович доволі чітко підкреслює, що вона передбачає виконання студентами під керівництвом фахівця навчальних дослідницьких завдань із заздалегідь невідомим рішенням, зміст яких спрямовано на створення уявлень про об'єкт

чи явища навколишнього світу [6]. Автор переконаний, що будь-яке дослідження має структуру наукового. Сучасні дослідники розглядають науково-дослідницьку діяльність як інтелектуальну працю, що спрямована на отримання знань, умінь і навичок, а науково-дослідницьку діяльність студентів (НДДС) – як «системне утворення, яке має свою структуру, зміст і форми» [15]. Більш розгорнуте визначення поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» формулює О. Курганов. Він пропонує розглядати науково-дослідницьку діяльність студентів як форму організації освітнього процесу, спрямованого на отримання знань, що мають об'єктивну новизну, а також на формування дослідницьких умінь і навичок. Якісна відмінність поняття «науково-дослідницька діяльність», на його думку, полягає у тому, що воно визначає «динамічну систему специфічного виду взаємодії суб'єкта зі світом, яка включає сукупність мотивів, цілей, форм, методів і засобів пошуку нового об'єктивного, системно-організованого і обґрунтованого знання» [5].

Аналіз літератури з теми дослідження дає змогу констатувати, що науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти – це: 1) діяльність, що спрямована на отримання і використання нових знань; 2) компонент професійного становлення майбутніх учителів, що нерозривно пов'язаний із навчальним процесом; 4) динамічна система, що включає логічно пов'язані елементи філософського, соціокультурного, освітнього плану; 5) творча діяльність дослідника. Ґрунтуючись на висновках, отриманих у дослідженнях розглянутих авторів, визначимо науково-дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти як особистісно і соціально значиму продуктивну діяльність, яка здійснюється в рамках освітнього процесу у вищій школі засобами пізнання згідно з логікою наукового пошуку, продуктом якої є суб'єктивно нові знання про досліджувані об'єкти або специфічні методи дослідження. Відзначимо, що в результаті такого роду діяльності суб'єктивний характер «відкриттів» може набувати певну об'єктивну значимість і новизну. Своєю чергою, поняття «науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти» включає три взаємопов'язаних елементи: 1. Навчання студентів елементам дослідницької діяльності; організації та методики наукової творчості. 2. Наукове дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів. 3. Науково-дослідницька діяльність студентів як елемент просвітницької пропаганди досягнень науки і техніки.

Науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти є обов'язковою і визначається навчальним планом. Основною метою організації та розвитку науково-дослідницької діяльності є

підвищення рівня наукової підготовки майбутніх педагогів; збереження та відтворення інтелектуального потенціалу закладу вищої освіти; подальший розвиток інтеграції науки та освіти.

Головними завданням науково-дослідницької діяльності є: оволодіння методами, методиками самостійного розв'язання педагогічних завдань та методологією наукового пізнання; формування дослідницьких умінь і навичок глибокого аналізу, синтезу, узагальнення, інтерпретації отриманих результатів, абстрактного мислення, планування і прогнозування результатів своєї діяльності, ефективної організації праці; поглиблене вивчення навчального матеріалу; оволодіння навичкам роботи в наукових колективах; ознайомлення з методами організації творчої роботи; сприяння успішному розв'язанню актуальних проблем науки та соціального розвитку суспільства; надання допомоги здобувачам вищої освіти у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; необхідність постійного оновлення й удосконалення своїх знань; створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах закладу вищої освіти резерву вчених, дослідників, викладачів [1].

Аналіз літератури дав змогу виділити такі напрями організації науково-дослідницької діяльності: підвищення якості освітнього процесу за рахунок спільної участі здобувачів вищої освіти і викладачів у виконанні різних науково-дослідницьких робіт; участь здобувачів вищої освіти у проведенні прикладних, пошукових і фундаментальних наукових досліджень; підтримка і розвиток наукових шкіл закладу освіти в руслі наступності поколінь; розвиток у здобувачів вищої освіти вмінь самостійного обґрунтування наукових суджень і висновків; надання здобувачам вищої освіти можливостей у процесі навчання спробувати свої сили у різних напрямках сучасної науки.

О. Ярошенко виокремлює такі основні принципи реалізації науково-дослідницької діяльності у закладі вищої освіти на рівні студента: *принцип самостійності* (студенти проявляють високий ступінь самостійності, а не діють лише за вказівкою чи розробленим викладачем алгоритмом); *принцип опори на попередній досвід* дослідницької діяльності студента (урахування досвіду, набутого у школі, малій академії наук, під час практичних занять із фундаментальних дисциплін тощо); *принцип елективності* (на всіх етапах формування готовності студентів до науково-дослідницької діяльності їхні наміри і пропозиції щодо вибору теми і предмета індивідуального дослідження є вирішальними, а самому вибору передують формулювання викладачами достатньої кількості і різноманітних за складністю тем науково-дослідницької діяльності студентів); *принцип ініціативності*

(рішення студента є вирішальним у виборі теми, форми, місця, часу проведення науково-дослідницької діяльності); *принцип усвідомленості* (розуміння студентом характеристик науково-дослідницької діяльності, особистих можливостей з її виконання); *принцип гласності результатів* науково-дослідницької діяльності (наявність і використання різних каналів трансляції здобутих студентами наукових результатів на окремих етапах проведення дослідження); *принцип керованості* (можливість і реалізація вибору форм і тематики науково-дослідницької діяльності студентів не позбавляє їх права на те, щоб дослідженням керував досвідчений, зацікавлений у результатах науково-дослідницької діяльності студента науково-педагогічний працівник, для якого ця робота належить до професійних обов'язків) [3].

Науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти, виступаючи продовженням і поглибленням освітнього процесу, надає здобувачам вищої освіти можливість виявити творчу ініціативу, перевірити у ході виконання практичних і лабораторних робіт вивчений матеріал, учить збирати, систематизувати, аналізувати й узагальнювати його, самостійно вести науково-дослідницьку роботу [9]. О. Крушельницька звертає увагу на те, що успішне виконання здобувачам вищої освіти науково-дослідницької роботи буде ефективною за дотримання таких умов, як: активна участь студентів у дослідницькій діяльності протягом усього періоду навчання; поступове ускладнення завдань з орієнтацією студента за напрямом його спеціальності; забезпечення взаємодії в науковій роботі студентів усіх курсів; тісний зв'язок наукової роботи з навчальною і науковою діяльністю кафедри. Дослідниця стверджує, що правильно організована науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти забезпечує: формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; оволодіння спеціальністю та досягнення високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької роботи; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання в практичній роботі, залучення здібних студентів до розв'язання наукових проблем, що мають велике значення для теорії і практики; необхідність оновлення й удосконалення своїх знань; створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання резерву вчених, викладачів, дослідників [4].

Зміст і форми науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти мають відповідати основним напрямам науково-дослідницької діяльності закладу вищої освіти, факультету. З. Слеп-

кань умовно поділяє форми науково-дослідницької роботи студентів на дві основні групи: 1) ті, що є складовою частиною освітнього процесу: підготовка наукових рефератів на задану тему; виконання дослідницьких лабораторних робіт і домашніх завдань, що містять елементи творчого пошуку; дослідницькі завдання на період усіх видів практики; навчальні наукові семінари; виконання курсових робіт, дипломних (кваліфікаційних) проєктів; 2) ті, що виконуються в поза навчальний час: робота в наукових гуртках, творчих секціях, лабораторіях; виконання держбюджетних та за власною ініціативою наукових робіт; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів, комп'ютерного центру тощо; написання статей, тез, доповідей до наукових конференцій; участь у конкурсах, предметних олімпіадах [14].

Наукове дослідження слід розглядати як процес, що складається з чітких послідовних дій, під час якого заздалегідь виконані дії є необхідною умовою для виконання наступних. Основні етапи педагогічного дослідження зводяться до такого: усвідомлення відсутності знань про щось як суперечності та виникнення потреби в нових знаннях; визначення предмету дослідження; вивчення літератури і минулого досвіду; висунення робочої гіпотези; накопичення емпіричної інформації, педагогічних фактів; первинний аналіз фактів; корекції в дослідницькій роботі; завершальний аналіз, висновки, узагальнення; оформлення матеріалів дослідження у вигляді доповіді, наукової статті, методичних рекомендацій, монографії, кваліфікаційної роботи [10].

В. Нагаєв пропонує такі етапи науково-дослідницької діяльності залежно від рівня сформованості знань здобувачів вищої освіти, що проводиться під час навчання. *Перший* етап передбачає залучення студентів I–II курсів, яких ознайомлюють з основами наукових досліджень. У результаті студенти набувають навичок самостійної роботи з поглибленого вивчення фундаментальних наук, отримують конкретне уявлення про специфіку вибраної спеціальності. Особливу увагу слід приділяти виробленню вмінь працювати з науковою літературою. Формами науково-дослідницької діяльності можуть бути: підготовка студентами наукових рефератів, доповідей; складання бібліографічних списків за конкретними темами; участь у виготовленні навчально-методичних матеріалів. *Другий* етап розпочинається з III і продовжується на IV курсі, коли студенти беруть безпосередню участь у науково-дослідницькій роботі кафедр. Ці дослідження проводяться під час виконання практичних і семінарських занять, курсових робіт, проходження виробничої практики, а також підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра. Дієвою

формою є підготовка наукових доповідей і рефератів, які заслуховуються й обговорюються на наукових гуртках, семінарах, конференціях різного рівня тощо. Перед початком виробничої практики студентам видаються індивідуальні завдання, які включають елементи наукового дослідження. *Третій* етап – це робота студентів, які отримують вищу фахову кваліфікацію магістра, тобто V–VI курсів. У цей період вирішального значення набуває практична підготовка, яка завершується написанням кваліфікаційної роботи. До цього студент упродовж двох-трьох, а то й п'яти-шести років бере участь у кафедральних дослідженнях [8]. До вищевказаних форм науково-дослідницької роботи у поза навчальний час В. Нагаєв відносить: участь в організації і проведенні наукових олімпіад регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів; участь в організації і проведенні наукових семінарів та конференцій; участь в організації і проведенні виставок творчих та наукових робіт; оцінювання професійних ситуацій, які вивчаються на лекціях та семінарських заняттях; участь у роботі наукових лабораторій, центрів університету; участь у виконанні наукової тематики кафедр; участь у конкурсі наукових грантів на університетському, регіональному, всеукраїнському, міжнародному рівнях; збирання й аналіз інформаційних даних для дипломного проєктування і наукових публікацій; запровадження творчих наукових проєктів (створення студентських наукових відділів, освітньо-наукових шкіл, центрів, рад тощо) [8].

О. Ярошенко звертає увагу науковців на умови, які можуть наповнити новим змістом науково-дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти, урізноманітнити її форми, сформувати стійкий інтерес до наукових досліджень: створення в університеті наукових шкіл та активна участь у них студентів; урізноманітнення форм і способів організації науково-дослідницької діяльності студентів (об'єднані міжуніверситетські науково-дослідні проєкти, наукові пікніки, естафети тощо); розроблення і поширення банку дослідницьких методик; залучення до викладання у вищій школі вчених науково-дослідних установ; підвищення якості інформаційного забезпечення дослідницької діяльності та її результатів; відкриття в університетах наукових лабораторій, центрів наукових досліджень, центрів інновацій, відділів та інших інституцій організації наукових досліджень здобувачів вищої освіти; дослідницька спрямованість змісту всіх навчальних дисциплін та виробничих практик; розширення переліку навчальних дисциплін за вибором студентів, метою яких є формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців; налагодження рівноправних, партнерських стосунків між викладачем

і студентами у процесі науково-дослідницької діяльності; створення системи стимулювання науково-дослідницької діяльності студентів і викладачів, діяльності науково-педагогічних працівників університету з організації наукових досліджень студентів [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових робіт дає змогу констатувати, що науково-дослідницька діяльність є ефективним засобом розвитку здобувача вищої освіти як майбутнього фахівця, коли вона координується, контролюється і спрямовується кафедрою, окре-

мими викладачами. Правильно організована науково-дослідницька діяльність дає змогу здобувачам вищої освіти проникнути в сутність питання, що досліджується, ґрунтовно в ньому розібратися; формує в них такі цінні якості, як працелюбність, організованість, ініціативу, силу волі, дисциплінованість, охайність, активність, цілеспрямованість, творчий підхід до справи, самостійність мислення; підвищує культуру їхньої розумової праці, розвиває в них уміння самостійно набувати і поглиблювати знання, є важливим елементом формування їхньої професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордій Н.М. Організація науково-дослідної роботи студентів ВНЗ. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Pedagogica/58239.doc.htm.
2. Зязюн І.А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. № 1. С. 19–30.
3. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія / за ред. О.Г. Ярошенко. Київ, 2016. 178 с.
4. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень. Київ : Кондор, 2009. 205 с.
5. Курганов А.В. Формирование готовности студентов гуманитарного вуза к психолого-педагогическому исследованию : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 2008. 21 с.
6. Леонтович А.В. Исследовательская деятельность учащихся. Сборник статей. Москва : МГДЦ (Ю)Т, 2003. URL: <http://education.simcat.ru>.
7. Микитюк О.М. Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах – основа якості управління освітою. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2011. Вип. 35. С. 71–82.
8. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
9. Основи методології та організації наукових досліджень / за ред. А.Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
10. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник / І. Аносов та ін. Мелітополь, 2015. 218 с.
11. Пехота О.М., Єрмакова І.П. Основи педагогічних досліджень ; 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2013. 287 с.
12. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі. Київ, 2003. 116 с.
13. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению. Москва, 2006. 480 с.
14. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ : Вища школа, 2005. 239 с.
15. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ : Знання, 2008. 310 с.

REFERENCES

1. Hordii N.M. (2010) Orhanizatsiia naukovo-doslidnoi roboty studentiv VNZ [Organization of research work of students of higher educational establishments]. URL:http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Pedagogica/58239.doc.htm.
2. Zyazun I.A. (2011) Pedahohichne naukove doslidzhennia u konteksti tsilisnogo pidkhodu [Pedagogical scientific research in the context of a holistic approach]. *Comparative professional pedagogy*. Vol.1. 19–30.
3. Yaroshenko O.H. (2016) Kontseptsiiia ta metodolohiia realizatsii naukovo-doslidnytskoi diialnosti subiektyv navchalno-vykhovnoho protsesu univertsytetiv: monohrafiia [The concept and methodology of research activities subjects of the educational process of universities: monograph.]. Kyiv.
4. Krushelnytska O.V. (2009) Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]. Kyiv: Condor.
5. Kurhanov A.V. (2008) Formyrovanye hotovnosti studentov humanyarnoho vuza k psykhologo-pedahohycheskomu yssledovaniyu: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.01. [Formation of readiness of students of humanitarian high school for psychological and pedagogical research (Ph.D Dissertation)]. *Thesis*. Kazan.
6. Leontovych A.V. (2003) Yssledovatel'skaia deiatelnost uchaschykh [Research activities of students]. *Collection of articles*. Moscow: MGDD (Yu) T. URL: <http://education.simcat.ru>

7. Mykytiuk O.M. (2011) Naukovo-doslidna robota u vyshchykh navchalnykh zakladakh – osnova yakosti upravlinnia osvitoiu [Research work in higher educational institutions is the basis of the quality of education management]. *Collection of scientific works of the Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda «Tools for education-al and research work»*. Vol. 35. P.71-82.
8. Nahaiev V.M. (2007) Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Methods of teaching in high school]. Kyiv: Center for Educational Literature.
9. Konverskyi A.Ye. (2010) Osnovy metodolohii ta orhanizatsii naukovykh doslidzhen [Fundamentals of methodology and organization of scientific research]. Kyiv.
10. Anosov I., Elkin M., Holovkova M., Korobchenko A. (2015) Osnovy naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Fundamentals of scientific and pedagogical research: textbook. manual]. Melitopol.
11. Piekhota O.M., Yermakova I.P. (2013) Osnovy pedahohichnykh doslidzhen [Fundamentals of Pedagogical Research]. 2nd ed. Kyiv: Knowledge.
12. Piatnytska-Pozdniakova I.S. (2003) Osnovy naukovykh doslidzhen u vyshchii shkoli [Fundamentals of Scientific Research in Higher School]. Kyiv.
13. Savenkov A.Y. (2006) Psykholohycheskye osnovy yssledovatel'skoho podkhoda k obucheniu [Psychological bases of the research approach to training]. Moscow.
14. Sliepkan Z.I. (2005) Naukovi zasady pedahohichnoho protsesu u vyshchii shkoli [Scientific principles of pedagogical process in high school]. Kyiv: High School.
15. Sheiko V.M. (2008) Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti. [Organization and methods of research activities]. Kyiv: Knowledge.